

Badania nad czasopiśmiennictwem emigracyjnym w latach 1946–1949 (komunikat z badań)

ARTUR TRUDZIK

[afiliacja]

Streszczenie

[streszczenie]

Słowa-klucze: [słowa-klucze]

Abstract

[title]

[abstract]

Keywords: [keywords]

I. INFORMACJE PODSTAWOWE

Cele: W latach 2022–2023 autor prowadził prace dotyczące pism wychodzących, ukazujących się w okresie powojennym, a dokładnie w ostatnim czteroleciu dekady lat 40. XX wieku. Badaniom przyświecało kilka autonomicznych zadań: 1) wzbogacenie, uzupełnienie, uszczegółowienie wiedzy z zakresu historii prasy tego okresu; 2) zainicjowanie serii analogicznych analiz dotyczących kolejnych dziesięcioleci; 3) porównanie zawartości periodyków w aspekcie wybranej problematyki (tu: Ziemie Odzyskane); 4) „zbliżenie” klasycznego prasoznawstwa do innych dziedzin nauk społecznych, czy humanistycznych: historii, politologii, literaturoznawstwa, historii teatru i kina itd.; 5) poszerzenie i pogłębienie badań poświęconych Polskiemu Ruchowi Wolnościowemu „Niepodległość i Demokracja” (PRW „NiD”) oraz londyńskiej „Trybunie”, mimo że realizowanych od lat, to nadal wymagających ekstensyfikacji czy poszukiwania obszarów dotąd nieeksplorowanych.

Cezury: Jak zaznaczono powyżej, chodziło o poznanie, przynajmniej pewnych obszarów funkcjonowania prasy uchodźczej w pierwszym okresie po II wojnie światowej, która zakończyła się w 1945 roku, ale wyselekcjonowane tytuły (choć miały też dłuższą historię) dopiero od 1946 roku zaczęły efektywnie współtworzyć emigracyjny rynek prasowy. Wybór roku 1949 był natomiast następstwem perspektywicznej koncepcji reifikacji badań tego samego segmentu w latach późniejszych (punkt 1–2).

Baza źródłowa: Podstawę materiałową stanowiły komplety numerów najbardziej opiniotwórczych periodyków tego okresu, oficjalnie niezwiązanych z żadną partią bądź ugrupowaniem politycznym, tj. „Kultura” (1947–1949), „Wiadomości” (1946–1949), „Polska Walcząca” (1946–1949). Wyjątek stanowiła „Trybuna” (1946–1949), której włączenie do analizy wynikało z przyjętych powyżej założeń (punkt 5). Jak nietrudno dostrzec, w sumie analizowano po dwa tygodniki i miesięczniki.

Metodologia: Miała ona znaczenie fundamentalne, albowiem wyznaczała ós całokształtu badań o szerokim spektrum tematycznym. Osadzono ją w pełni na wzorcach prasoznawczych, nade wszystko – analizie ilościowo-jakościowej, lecz co najmniej w równej mierze istotna była komparatystyka (w różnych wariantach, modelach, obszarach). Z racji problematyki oraz zakresu temporalnego konieczne było posiłkowanie się narzędziami stosowanymi przez historyków, politologów, filologów, kulturoznawców etc. Mając na

uwadze wstępne hipotezy, nie można było również pominąć biografistyki.

Wykorzystanie badań: Znaczna część badań przyjęła postać artykułów złożonych do druku bądź doń przygotowanych, a konkretnie: *Ziemie Odzyskane w agendzie czasopism emigracyjnych (1946–1949)*; *Problematyka Ziem Odzyskanych w „Polsce Walczącej” (1946–1949)*; *„Trybuna” w sukurs „Wiadomościom” (1946–1949). Rola działaczy Polskiego Ruchu Wolnościowego „Niepodległość i Demokracja” oraz publicystów jego organu prasowego w tygodniku; Krytyka literacka/teatralna/filmowa oraz twórczość poetycka/literacka członków Polskiego Ruchu Wolnościowego „Niepodległość i Demokracja” i współpracowników londyńskiej „Trybuny” na łamach „Wiadomości” w latach 1946–1949; Publicystyka Tymona Terleckiego i Wiktora Weintrauba na łamach „Wiadomości” (1946–1949)*. Jednak niektóre dane, ustalenia, konstatacje nie zyskały jeszcze ostatecznej postaci (powinno się to w niedługim czasie zmienić). Poza tym, w przyszłości niewykluczone wydaje się opracowanie monograficzne, aczkolwiek zapewne obejmujące dłuższą perspektywę czasową.

II. USTALENIA STATYSTYCZNE

Zaprezentowane poniżej dane nie odzwierciedlają całokształtu wielopłaszczyznowej analizy ilościowej, jednak wskazują kierunek metodologiczny badań. Pokazują także podobieństwa i różnice w podejściu praktycznie wszystkich redakcji pism emigracyjnych do ważnego podówczas zagadnienia Ziem Odzyskanych, a także praktycznie nieznaną do dziś wkład działaczy PRW „NiD” / współpracowników „Trybuny” w zdobywanie przez „Wiadomości” czołowej pozycji na wychodzącym rynku.

Tabela 1. Liczba publikacji o Ziemiach Zachodnich w „Wiadomościach”

Rok	1946	1947	1948	1949	Łącznie
Liczba:	2	9	13	2	26

Źródło: ustalenia autora na podstawie kompletu numerów pisma z lat 1946–1949

Tabela 2. Liczba publikacji o Ziemiach Zachodnich w „Polsce Walczącej”

Rok	1946	1947	1948	1949	Łącznie
Liczba	3	12	6	10	31

Źródło: ustalenia autora na podstawie kompletu numerów pisma z lat 1946–1949

Tabela 3. Liczba publikacji o Ziemiach Zachodnich w „Trybunie”

Rok	1946	1947	1948	1949	Łącznie
Liczba	4	3	3	3	13

Źródło: ustalenia autora na podstawie kompletu numerów pisma z lat 1946–1949

Tabela 4. Liczba publikacji o Ziemiach Zachodnich w „Kulturze”

Rok	1947	1948	1949	Łącznie
Liczba	x	1	x	1

Źródło: ustalenia autora na podstawie kompletu numerów pisma z lat 1947–1949

Tabela 5. Publikacje członków PRW „NiD” i współpracowników „Trybuny” w „Wiadomościach” (1946–1949)

Autor/rok	1946	1947	1948	1949	Łącznie
1) Andracki Stanisław	x	1	x	x	1
2) Bobkowski Andrzej	1	1	x	x	2
3) Bregman Aleksander	5	8	4	4	21
4) Chałko Zbigniew	x	x	1	x	1
5) Dziewanowski Marian Kamil	1	x	x	x	1
6) Garliński Józef	2	2	x	x	4
7) Grabowski Zbigniew	11	3	x	x	14
8) Herling-Grudziński Gustaw	3	12	14	13	42
9) Kiersnowski Ryszard	1	2	x	x	3
10) Klinga Stanisław (Szempliński Zygmunt)	1	x	1	x	2

11) Korczyński (Meleń) Aleksander	1	4	12	5	22
12) Lerski (Jur) Jerzy	1	1	x	1	3
13) Małecki Zbigniew	x	1	2	x	3
14) Nagórski Zygmunt Jr.	1	x	2	7	10
15) Nowak (Jeziorański, Zych) Jan	x	1	2	x	3
16) Nowakowski Tadeusz	7	13	10	9	39
17) Siuta Tadeusz	x	x	1	5	6
18) Terlecki Tymon	17	14	11	19	61
19) Ulatowski Jan	4	x	3	x	7
20) Weintraub Wiktor	8	25	21	11	65
21) Westfal Stanisław	2	4	5	2	13
22) Zahorska Stefania	4	3	3	6	16
Łącznie: 22 osoby	70	95	92	81	338

Źródło: ustalenia autora na podstawie kompletu numerów pisma z lat 1946–1949

Tabela 6. Ogólna liczba tekstów w „Wiadomościach” (1946–1949)

Rok/liczba	1946	1947	1948	1949	Łącznie
	297	458	585	613	1953

Źródło: ustalenia autora na podstawie kompletu numerów pisma z lat 1946–1949

III. ANALIZA JAKOŚCIOWA

Skorzystawszy z wyników tych badań, ale też rzeczonych artykułów oraz dodatkowych informacji, należy uznać iż w kwestii granicy na Odrze i Nysie, zarówno czynniki polityczne, jak i prasa były w tym okresie zgodne (później nie zawsze), opowiadając się za jej bezwarunkowym utrzymaniem. W tygodnikach liczba tekstów na ten temat była zbliżona (26:31), natomiast w przypadku miesięczników ujawniła się spora różnica („Trybuna”: 8 „Kultura”: 1). W przypadku tej problematyki można też się posiłkować precyzyjnymi ustaleniami na temat „Polski Walczącej”, które uwiaryściły, iż na jej łamach wiodące były

trzy podejścia do tematu: 1) polityczne, 2) gospodarcze (przemysł, rolnictwo, osadnictwo) oraz 3) historyczne (chętnie omawiano historię i współczesność miast leżących na tych terenach).

Patrząc z nieco odmiennego punktu widzenia, trzeba zwrócić uwagę na prawie zupełnie nieznaną, a z pewnością – mimo co najmniej dobrze zbadanej historii „Trybuny” i „Wiadomości” – niewypukloną kwestię niepośledniej roli aktywistów PRW „NiD” i publicystów związanych z jego organem w umacnianiu pozycji pisma Mieczysława Grydzewskiego na rynku emigracyjnych pism. Niezbędne jest w tym miejscu odwołanie się do twardych danych, z których wynika, iż osoby związane z Ruchem i jego pismem, miały bezspornie największy z wszystkich środowisk politycznych udział w formowaniu profilu „Wiadomości” (1946 r – 70 tekstów, tj. 23,9%; 1947 r. – 95, tj. 20,74%; 1948 r. – 92, tj. 15,72%; 1949 r. – 81, tj. 15,49%, czyli w pierwszym roku udział wynosił blisko 1/4, w drugim 1/5, a w dwóch ostatnich po ok. trochę więcej niż 1/7). Może warto tu zauważyć, iż ta „pomoc” była jednostronna („NiD” posiadał własne, odpowiednie zaplecze, tj. autorów piszących dla „Trybuny”).

Wobec liczego grona piszących do badanych pism, ale też różnej ich roli, należało wprowadzić pewną systematyzację. Podzieliłem ich na następujące grupy: 1) działacze Ruchu, drukujący często w obu tytułach (tj. „Trybunie” i „Wiadomościach” – z czego w „Wiadomościach” powyżej 10 tekstów): Tymon Terlecki, Wiktor Weintraub, Tadeusz Nowakowski, Aleksander Bregman, Aleksander Korczyński, Zygmunt Nagórski Jr.; 2) często piszący do „Wiadomości” (powyżej 10): Gustaw Herling-Grudziński, Zbigniew Grabowski, Stefania Zahorska, lecz ich związki z Ruchem/„Trybuną” były dość luźne; 3) zasłużeni, znani Nidowcy, lecz z „Wiadomościami” współpracujący okazjonalnie: Tadeusz Siuta, Józef Garliński, Jan Nowak, Jerzy Lerski, Stanisław Klinga, Zbigniew Małecki, Marian Kamil Dziewanowski, Zbigniew Chałko, Andrzej Bobkowski, Stanisław Andracki; 4) autorzy mający epizodyczne powiązania z obu środowiskami: Ryszard Kiersnowski, Jan Ulatowski, Stanisław Westfal. Podział ten stanowił punkt wyjścia do późniejszej analizy treści.

Wyjątkową pozycję zajmowało tutaj dwóch autorów: Wiktor Weintraub i Tymon Terlecki, którzy niezależnie od aktywności w macierzystej formacji i publicystyki w „Trybunie”, byli czołowymi i najpłodniejszymi autorami „Wiadomości”. Obaj skupiali się na podobnej problematyce, chociaż z drugiej strony – każdy poruszał zagadnienia typowe dla

siebie. Pismo zyskiwało atrakcyjność także dzięki pozostałym autorom, publikującym wiersze, fragmenty powieści, opowiadania, wspomnienia, analizy, raporty, artykuły programowe, materiały historyczne, eseje, opracowania, komentarze, polemiki, listy, odpowiedzi na listy, itd.

IV. KONKLUZJE

Prasa uchodźcza po 1945 roku jest relatywnie dobrze, syntetycznie i podręcznikowo opracowana w literaturze przedmiotu, nie brakuje też szczegółowych analiz czasopism, natomiast z pewnością brak ujęć porównawczych. Sprawozdanie to należy uznać właśnie za zasygnalizowanie tego typu przedsięwzięcia. Czy będzie ono udane, a wyniki akceptowalne –pokaże przyszłość.